

## Розділ 2. ТВОРЧИЙ УЧИТЕЛЬ-ПРОФЕСІОНАЛ В ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ ТА ПОРІВНЯЛЬНОЇ ПЕДАГОГІЦІ

УДК 37.011.31:371.14

©2012

Матвєєва Н.О.

### НЕПЕРЕРВНА ОСВІТА – ГАРАНТ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПЕДАГОГА

**Постановка проблеми у загальному вигляді...** Розвиток особистості є основним показником прогресу та головною передумовою подальшого розвитку усього суспільства. А тому пріоритетними у XXI столітті стають наука як сфера, що продукує нові знання, і освіта як сфера, що олюднює знання і, насамперед, забезпечує індивідуальний розвиток людини. В умовах входження України в європейський освітній простір першочергового значення набуває реформування системи освіти, підвищення її якості в усіх вимірах, що своєю чергою слугуватиме поступовому введенню в освітню галузь європейських стандартів освіти. Про це засвідчують і основні нормативні документи, а саме: "Про дошкільну освіту", "Про загальну середню освіту", "Про позашкільну освіту", "Про вищу освіту". Сучасна освіта має стати таким соціальним інститутом, який надавав би людині різноманітні освітні послуги, дозволяв неперервно навчатись, здобувати післявузівську і додаткову освіту. Тому актуальною залишається проблема пошуку такої організаційної структури освітньої системи, яка б забезпечувала перехід від принципу "Освіта на все життя" до принципу "Освіта упродовж усього життя". Нинішній темп науково-технічного й соціального розвитку висуває жорсткі вимоги до професійного рівня учителя. Першочергового значення набуває підготовка висококваліфікованих і конкурентноспроможних фахівців, з високим рівнем педагогічної майстерності, здатних до неперервної освіти та інноваційної діяльності. Успіхи сучасної освіти визначаються здатністю особистості здобувати нові знання і використовувати їх у нових умовах. Дуже важливо, наскільки суб'єкт самостійний в інформаційному просторі, які його орієнтовні здібності, як швидко він вибирає те, що йому підходить і в чому він може досягти рівня високої компетентності. Паралельно з підвищенням професійної компетентності, учитель повинен ще й зростати як особистість: постійно збагачувати інтелект, внутрішній світ; розвивати творчі здібності.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...** засвідчує про те, що неперервна освіта педагога є запорукою успішної педагогічної діяльності та особистісного розвитку, а, отже, заслуговує на особливу увагу. Існуюча джерельна база з проблеми формування творчої особистості учителя шляхом його систематичної самоосвіти представлена в роботах І.Жерносека, С.Крисюка, В.Маслова, Н.Протасової; проблеми професійної компетентності – В.Адольфа, А.Деркача, Т.Добудько, В.Ізвозчикова, Н.Лобанової, А.Маркової та ін.

**Формулювання цілей статті.** Мета даної статті – проаналізувати історію виникнення неперервної освіти учителів та продемонструвати її роль та значення у розвитку творчого потенціалу вчителя.

**Виклад основного матеріалу.** Нові потреби людини і суспільства, які виникли сьогодні зумовили сучасні тенденції розвитку освіти. Світове товариство й Україна у тому числі визнають, що необхідно створити нові пріоритети навчання і виховання особистості упродовж усього життя. Загальновідомо, що запорукою успіху функціонування системи педагогічної освіти є її неперервність, що органічно поєднується з необхідністю формування потреби у вчителя систематично удосконалювати фаховий рівень і педагогічну майстерність. Підвищення кваліфікації учителів початкової школи України є складником загальної тенденції неперервної освіти, що в останні декілька десятиліть набуло широкого розголосу у світовій педагогічній думці. Йдеться про те, що метою неперервної освіти є не просто фахове удосконалення спеціалістів, але й індивідуальне, самостійне навчання людини, незалежно від віку. У сучасній науці широко використовується термін "андрагогіка" – розділ педагогіки, що вивчає процеси удосконалення дорослої людини протягом усього її життя. Андрагогіка виявляє такі особливості неперервного навчання: потреба в обґрунтуванні (значенні) наукового матеріалу; потреба в самостійності навчання; життєвий досвід; практична спрямованість тощо.

Андрагогіка посідає чільне місце у системі психолого-педагогічних наук. Андрагогіка навчає людину з базовою освітою швидко адаптуватись до суспільних перетворень, змін на ринку праці та освітніх трансформацій, сприяє її професійному зростанню у процесі підвищення кваліфікації, забезпечує різні шляхи самоудосконалення та самоосвіти фахівця, реалізацію особистої зорієнтованості неперервної освіти [9, с. 13]. Варто зазначити, що першим теоретиком і практиком української андрагогіки був видатний західноукраїнський педагог Михайло Галуцинський (1978-1931 рр.), який започаткував нову епоху національної культури - української андрагогії [10, с. 23]. Початок формування теоретичних основ андрагогіки за рубежом було покладено у 70 - 80-х роках ХХ ст. у працях видатного американського андрагога, теоретика і практика освіти дорослих М.Ш.Ноулза, англійця П.Джарвіса та учених Нотінгемського університету. Зокрема, основними питаннями, які порушують зарубіжні наковці й сьогодні є: відмова від короткочасних зусиль щодо удосконалення учителів та побудова цілісної системи; пряма залежність ефективності результатів діяльності учителя від показника успішності учнів;

використання широкого кола форм підвищення професійного росту учителя; перехід від керівної діяльності до надання допомоги учителям з боку закладів післядипломної освіти; залучення кожного до неперервної освіти тощо.

Досвід європейських країн в галузі підвищення кваліфікації педагога – це процес його поступового наукового, методичного, професійного, загальнокультурного росту упродовж усієї практичної діяльності. Ключове значення має загальноприйняте світовою спільнотою розуміння суспільства освіти та трансформації процесів у сфері освіти, про що наголошувалось на Міжнародній комісії ЮНЕСКО (1996) у справах освіти для XXI ст. "Освіта - справжній скарб". Зазначалось про те, що суспільство, яке у своєму розвитку ґрунтується на знаннях, має добрі перспективи, позаяк якість життя впливає із рівня освіченості громадян і перебуває у безпосередній залежності від нього. Європейська стратегія підготовки та підвищення професійного рівня педагогів у XXI столітті наголошує на необхідності об'єднання спільних зусиль держав, міжнародних організацій, засобів масової інформації задля ефективної трансформації національних систем професійного розвитку учителя. Відтак основоположними ідеями освіти дорослих є: професійний розвиток учителя як пріоритет освітньої політики; особистісно-орієнтований підхід до професійного розвитку учителя; вагоме значення підвищення кваліфікації учителів у процесі оновлення школи; створення сприятливих умов закладами освіти з метою постійного розвитку творчості педагогів та ін. Особливо цінною для національної освіти є ідея про те, що ефективність функціонування національної системи професійної підготовки учителів залежить від збереження культурних та національних традицій, урахування тенденцій розвитку теорії і практики педагогічної освіти в організації підвищення професійного та науково-методичного рівня учителів. Завдання інтеграції України у світовий європейський простір вимагає нового підходу щодо поширення кращого зарубіжного досвіду [7, с. 17; 5].

Всебічний розвиток особистості можливий за умови особистісно-орієнтованого навчання педагогів у системі післядипломної освіти, що, своєю чергою, потребує кардинальних змін у підходах до навчання дорослих. Отже, з одного боку освіта виступає гарантом забезпечення потреб держави у висококваліфікованих фахівцях, а з іншого – слугує розвитку творчого потенціалу особистості. Фахівці одноставні тому, що проблема неперервної освіти повинна розглядатись у двох аспектах: неперервна освіта особистості, що має на меті формування культурної всебічно розвиненої людини і, водночас, неперервна професійна освіта, мета якої полягає у підготовці спеціаліста, спроможного здійснювати та впроваджувати на всіх рівнях педагогічно організовану неперервну освіту та створювати умови для самоосвіти. Взаємозалежність обох компонентів є очевидною. Вище означене дає підстави стверджувати, що сучасна педагогічна наука виходить з положення про те, що підвищення кваліфікації учителя – це передовсім процес поступового росту як особистості, так і професіонала, який здійснюється в умовах його практичної діяльності.

Як засвідчує аналіз актуалізованих джерел, проблема неперервної освіти не нова у світовій науці. Натяки на ідею освіти впродовж усього життя дослідники знаходять у видатних діячів античного світу: Аристотеля, Платона, Сократа, Вольтера та їх послідовників Ж.Руссо, Я.Коменського. Ще у минулому столітті в американській літературі було введено особливу одиницю вимірювання старіння знань спеціаліста – "період напіврозпаду компетентності". Даний термін (з ядерної фізики) означав тривалість часу після закінчення навчального закладу, за якого в результаті старіння знань, при появі нової інформації компетентність спеціаліста знижується на 50%. У період 80-х років ХХ ст. даний період становив 5 - 6 років. Не випадково концепція освіти дорослих була в основі державної політики розвинутих країн, а саме Великої Британії, Канади, Нідерландів, Франції, ФРН, Швеції, Японії. Саме тут, починаючи з другої половини 80-х років ХХ ст. сукупні суспільні видатки на розвиток "освіти дорослих" перевищували видатки на вищу освіту.

Упродовж тривалого часу в Україні освіта дорослих вважалась зайвою. Лише наприкінці 20-х років ХХ ст. було порушено питання не тільки можливості існування, але й необхідності такої освіти. Сьогодні загальноприйнятим вважається розуміння "неперервної освіти" як процесу зростання загального і професійного потенціалу особистості протягом усього життя. Слід зауважити, що як і раніше, нині існують дві точки зору на зміст неперервної освіти. Прихильники однієї точки зору вважають, що сутність неперервної освіти полягає в участі у різноманітних післядипломних формах навчання, пов'язаних з поглибленням, розширенням, відновленням та актуалізацією професійної кваліфікації. Прихильники іншої ототожнюють неперервну освіту із загальною та професійною освітою дорослих. Сучасне розуміння даного поняття відповідає формулі "навчання як цілісне життя" [1, с. 374]. Теоретичними засадами, на яких базуються програми неперервної освіти, є орієнтація на розвиток людини та забезпечення цього розвитку без будь-яких вікових, соціальних, організаційних обмежень. Відтак, реформування освіти сьогодні - це поворот до особистісної та культурної моделі освіти. Ураховуючи цей факт, доречною є теза про те, що неперервна освіта слугує збагаченню творчого потенціалу нації.

Для позначення поняття "неперервна освіта" в науці використовують низку термінів. На Заході, приміром, послуговуються двома: "продовжена освіта" (continuing education) та "навчання через все життя" (lifelong learning), зазвичай віддаючи перевагу останньому терміну. Поняття "неперервна освіта" досить поширене і повсюдно трактується аббревіатурою LLL (Life Long Learning - learning during the whole life long) - "навчання упродовж усього

життя". Даний термін набув поширення у 60-х роках ХХ ст. в Європі і ґрунтувався із самого початку на гуманістичних традиціях: усі люди здатні до навчання, розвитку своїх потенціальних можливостей незалежно від віку. Своєю чергою, таке означення стало поштовхом до вироблення нового підходу не тільки у царині освіти, але й у сфері організації вільного часу людей, суспільних відносин та соціокультурних систем. Зазначена ідея базується на принципах гуманізму, демократизму, мобільності, випередження та відкритості.

Зміни, які відбуваються в останні десятиліття в культурному, соціальному, економічному та політичному житті світової спільноти спричинені інтернаціоналізацією, інтеграцією, революцією в галузі інформаційних та комунікативних систем. Тому стимулювання інтересу до неперервного підвищення кваліфікації є докорінною проблемою освіти педагогів. Фахова підготовка й підвищення кваліфікації учителів є неподільне ціле, позаяк педагоги повинні мати можливість користуватись системою неперервної професійної підготовки, а також уміти оцінювати власну професійну майстерність; намагатися працювати творчо, використовуючи інноваційні технології; визначати вади й виправляти їх.

Неперервна освіта розглядається як надзвичайно продуктивна педагогічна ідея сучасного етапу світового розвитку. Так, на нараді очільників держав (Лісабон, 2000 рік) наголошувалось, що неперервна освіта має стати головною політичною програмою громадянського суспільства соціальної єдності і зайнятості. Сьогодні є чинними три головні концепції виміру сутності неперервної освіти. Перший – традиційний, що вбачає переважно професійну освіту дорослих, поповнення знань та умінь. Друга концепція зорієнтована на тому, що неперервна освіта - це дотримання принципу "вчитися все життя" (курси, факультети підвищення кваліфікації, заочне та вечірнє навчання, ІППО тощо). Врешті, набуває поширення переконання про те, що ідея неперервної освіти обумовлена передовсім потребами особистості, бажанням постійно пізнавати себе та оточуючий світ ("освіта через все життя"), розвивати природні здібності та творчий потенціал. Головна мета – всебічний розвиток (включно із саморозвитком) людини, його соціальних і духовних потенцій як необхідна умова збереження і розвитку загальної культури суспільства. За твердженнями М.Ярмаченка, основними функціями неперервної освіти є: а) компенсаційна (заповнення прогалів базової освіти); б) адаптивна (оперативна підготовка і перепідготовка кадрів відповідно до соціальних вимог); в) розвивальна (задоволення духовних запитів особистості, вимог творчого зростання) [8, с. 48].

Утім, становлення нової парадигми неперервної освіти дорослих потребує системних змін у діяльності закладів післядипломної освіти і системи підвищення кваліфікації, а саме перехід від традиційної форми організації навчання на інноваційну: очно-дистанційну, кредитно-модульну та кредитно-трансферну. Головна мета інновацій у системі підвищення професійності педагогічних кадрів – створення умов для неперервного навчання на основі новітніх технологій; надання освітньої, професійно-орієнтованої інформації широким колам педагогічних працівників упродовж їх життєдіяльності; вивчення, узагальнення та упровадження передового досвіду у педагогічній практиці кожного учителя; прагнення педагогів до творчості, самонавчання та саморозвитку тощо [4; 6]. Розв'язанню цієї проблеми підпорядковані діяльність усіх методичних структурних одиниць: міських та шкільних методичних об'єднань, творчих груп (ТГ) учителів, шкіл молодого учителя, різних за формою курсів підвищення кваліфікації (очні, очно-дистанційні, через участь в роботі обласних опорних закладів освіти та обласних шкіл педагогічного досвіду). Своєю чергою у навчальному процесі при інститутах післядипломної освіти створюються умови для підвищення професійної компетентності й особистісного розвитку курсантів, задля чого використовуються різноманітні форми та методи активної роботи з учителями (робота в парах, дискусії, моделювання, рольова гра, "розумовий штурм", тренінг, комп'ютерне тестування, фестиваль педагогічних ідей, захист творчих проєктів) [2, с. 16; 3]. Все це уможливорює задоволення індивідуальних потреб слухачів під час ознайомчого, дистанційного і залікового етапів навчання на курсах підвищення кваліфікації. Як засвідчує аналіз актуалізованих джерел з вище означеної проблеми, розробка універсальної (інноваційної) системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників можлива за умови об'єднання усіх форм організації, методів, засобів і новітніх технологій навчання. Відтак, така новостворена модель відповідала б власним освітнім запитам слухачів, уможливаючи самостійний вибір темпу навчання і траєкторії професійного розвитку, сприяла особистісному зростанню та реалізації творчої педагогічної діяльності учителів.

**Висновки...** Ураховуючи вище означене, вважаємо: проблема неперервної освіти є дуже важливою як для кожного учителя зокрема, так і для всієї світової спільноти. На часі – питання про створення інноваційної системи підвищення кваліфікації учителів, яка сприятиме підвищенню їх професіоналізму, розвитку навичок самоосвіти та прагненню до творчості. Професійний, науковий, методичний рівень учителя має бути приведений у відповідність до освітніх вимог, що змінюються. Зокрема сучасна школа покликана стати майстернею творчості, якій би у повній мірі відповідав як учень, так і учитель. Основними вимогами до сучасного учителя є: уміння орієнтувати власну педагогічну діяльність на нові досягнення науки; систематичне дослідження своєї системи роботи; уміння конструктивно сприймати нові ідеї; володіння системним мисленням, уміння визначати перспективу подальшого професійного і загального свого розвитку тощо. У цьому сенсі, здійснення учителем неперервної освіти сприяє його професійному та творчому розвитку; слугує прагненню особистості до самоосвіти, самоудосконалення та самоствердження. Це складний і багатоплановий процес, який потребує системного підходу й концептуального

осмислення, та відбувається протягом усього життя особистості.

#### Література

1. Антонюк С. До питання про сутність поняття "безперервна освіта" у контексті завдань сучасного державотворення / С. Антонюк // Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України. – К.: НАДУ, 2005. – Вип. 2. – С. 373-381.
2. Баранова С. Особливості формування професійної компетентності вчителя / Світлана Баранова // Сучасна школа України. – 2009. – № 2(206), лютий. – С. 16-18.
3. Воронько Анна Професійна компетентність і культура вчителя / Анна Воронько // Школа. – 2010. – № 12 (60), грудень. – С. 16-20.
4. Гончарова І. Як керувати самоосвітою вчителів / І. Гончарова // Директор школи. Україна. – 2011. – № 5. – С. 48-51.
5. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність / І.А. Зязюн. – К.: Вища школа, 2004. – 421 с.
6. Кравцова І. Профкомпетентність у системі неперервної освіти / І. Кравцова // Директор школи. Україна. – 2010. – № 6. – С. 21-25.
7. Олійник В. Тенденції розвитку післядипломної освіти педагогів у європейських країнах / Віктор Олійник, Світлана Синенко // Шлях освіти. – 2001. – № 3. – С. 17-20.
8. Педагогічний словник / [ред.-упорядн. М.Д. Ярмаченко]. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 514 с.
9. Протасова Н.Н. Андрогогічна ідея і післядипломна освіта: постановка проблеми / Н.Г. Протасова // Шлях освіти. – 1998. – № 3. – С. 13-15.
10. Юцишин І. Михайло Галуциньський – український андрагог / І. Юцишин // Школа виховання і навчання. – 1931. – Ч. 8. – С. 23-285.

#### Анотація

*У статті проаналізовано зміст та стан дослідженості порушеної проблеми в історико-педагогічній науці України; увиразнено її актуальність та основні напрями використання в післядипломній педагогічній освіті та підвищенні кваліфікації учителів на сучасному етапі. Вивчено її організацію, що здійснювалась відповідно до вимог розвитку усіх сфер суспільства і була зумовлена впливом зовнішніх та внутрішніх факторів, а також необхідністю подолання суперечностей між чинними вимогами до професійної педагогічної діяльності й рівнем підготовленості педагогічних кадрів.*

#### Аннотация

*В статье проанализированы содержание и уровень разработки данной проблемы в историко-педагогической науке Украины; конкретизированы актуальность и основные подходы ее внедрения в практику последипломного педагогического образования и повышения квалификации учителей. Изучено ее организацию, которая была обусловлена наличием внешних и внутренних факторов, а также необходимостью преодоления противоречий между существующими требованиями к профессиональной педагогической деятельности и уровнем подготовки педагогических кадров.*

#### Summary

*The state is exposed and developed of problem of research is analysed in scientific literature. Organization of continuous education is trained at a different level, that was carried out accordingly requirements of development of all spheres of society and conditioned by the presence of external and internal factors, and also necessity of overcoming of contradictions between the existent requirements to professional pedagogical activity and level of preparedness of pedagogical shots.*

**Ключові слова:** навчання через все життя, післядипломна освіта, підвищення кваліфікації, неперервна освіта, самоосвіта, творча самореалізація.

**Ключевые слова:** обучение всю жизнь, последипломное образование, повышение квалификации, непрерывное образование, самообразование, творческая самореализация.

**Key words:** lifelong learning, post-diploma education, in-plant training of pedagogical shots, continuous education, self-education, creative self-realization.

Подано до редакції 23.02.2012.

УДК 371.2(477.6)

©2012

Михайлова Д.В.

## ВИЗНАЧНА РОЛЬ Ф.ХАРТАХАЯ У ВІДКРИТТІ ПЕРШИХ МАРІУПОЛЬСЬКИХ ГІМНАЗІЙНИХ ЗАКЛАДІВ

**Постановка проблеми у загальному вигляді...** Реформування сучасної української освіти, проголошене Державною національною програмою "Освіта" ("Україна XXI століття"), вимагає від педагогів оновлення її змісту, форм і методів на всіх етапах навчання. Проте успішне вирішення поставлених перед державою завдань залежить від умілої організації цього процесу, високого професіоналізму й самовідданості тих осіб, які цим займаються. Необхідно також врахувати, що важливим чинником на шляху до змін є використання здобутків педагогічного історичного минулого. Його осмислення, аналіз і виокремлення найкращих взірців має стати основою сучасної освітянської політики.

Особливої уваги потребує вивчення досвіду започаткування середніх навчальних закладів на Донеччині, і зокрема, в Маріуполі, як одного з найуспішніших у справі загальнодержавного реформування освітянської галузі